

IVAN MARTINAC

STIL... STVARALAČKI ANTIDOGMATSKI MANIFEST

Onomad sam, iako s velikim naporom, pročitao *Izabrane pjesme* vrlo popularnog hrvatskog pjesnika, a jerbo su sve bile manje-više iste čak mi se i fizički

(kao da skidam stari krov nad glavom) otkrilo da formula STIL = ČOVJEK ne vrijedi ni pišljiva boba, da je nedvojbeno natražnjačka i namigivačka ili, ako hoćete mrvicu drukčije: krilatica STIL, TO JE ČOVJEK užasno je preuzetna i baš zato besmislena.

Stil, naime, pripada djelu a ne autoru iz jednostavna razloga što autor nije jahač nego jahani, onaj što ga djelo jaše, tako reći konj.

To su znali ili makar osjećali »osjećajem snažnim kao misao« i Joyce i Pessoa, dvojica predvodnika u službi riječi. Joyce, doduše, nije objelodanio heteronime (što zasjenjuju jaštvo) ali je pisao kao da jest.

Slično tome, neki je mladi filmski kritičar svojedobno iznenadio velikog majstora Carla Th. Dreyera rekavši mu da postoji barem šest njegovih (Dreyerovih) filmova, koji su jednako dobri a sasvim različiti. Bio sam ganut, priznat će Dreyer, jer sam uistinu nastojao pronaći poseban stil samo za jedan film, jednu osobu, jednu temu.

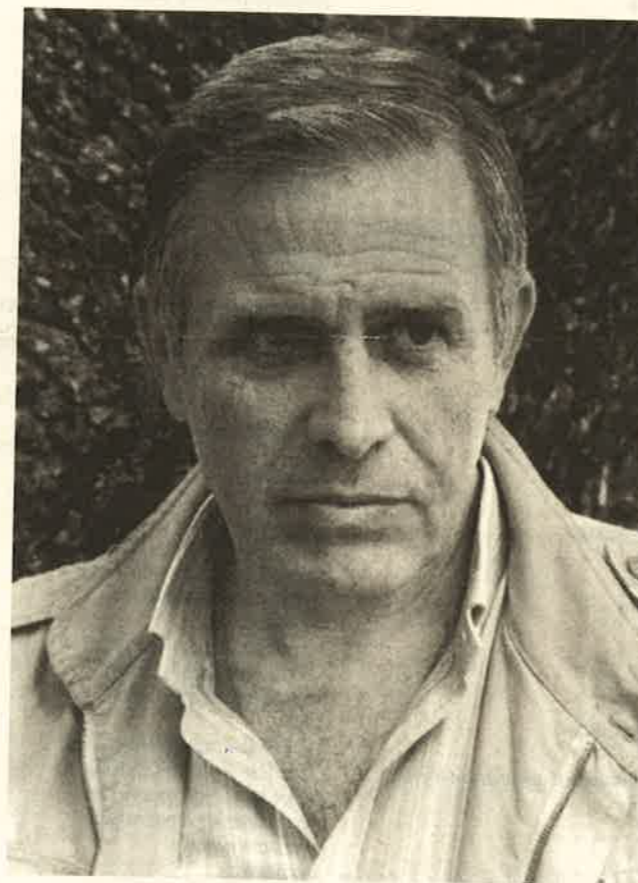
U času (u rijetkim trenucima) sabranosti, kada se duhovni poticaji ne raspršuju, svaki iole darovit primjerak ljudske vrste može naslutiti da ni naš Gospodin — samozatajni stvoritelj nema isti, svemu i svima pripadajući stil budući da stvorenja što ih je stvorio nisu istovjetna, istorodna, najposlije ni istolika.

Čovjek, tigar, orao, žive u različitu ritmu na sebi svojstven način, a tako žive i čovjekova djela — likovna, književna, filmska: *La Passion de Jeanne d'Arc, Guernica, O Guardador de rebanhos, Ulysses, Rio Bravo, Bolero, Pisma Teofilu...* Njih se ne tiče njihov tvorac, ni Tvorac njihova tvorca. Ona žive svojim životom, na filmskom platnu, papiru, notnom papiru, sâma, posve-posve sâma...

Stoga treba odbaciti sve predrasude o stvaralaštvu, prvenstveno o stilskoj dosljednosti, koja je, po nekima, svrha i cilj stvaralaštva,

a ja ju prepoznajem kao »mehaničku ushodanost«, neprijateljicu nadahnuća, ushićenja, užitka i posvetiti se djelu, savršenoj slobodi i neovisnosti djela... ili što bi rekao miljenik Božji iz pitome Nursije: Čovječe, tašti čovječe, nije tvoje da se baviš sobom! Bog će se baviti tobom, a ti moli i radi Ora et labora Labora et ora

Uoči blagdana sv. Benedikta, 10. VII. 1997-2003.

STIL 2... ZRCALNO STVARALAŠTVO

Jučer, 29. srpnja 2003. na 113. obljetnicu preminuća Vincenta van Gogha pročitao sam, po treći put, uistinu čudesni esej o tom velikom umjetniku i napokon shvatio da ću, ukoliko zamijenim njegovo ime svojim, sliku i slikanje — filmom i filmskim režiranjem, izložbu — projekcijom, a kist — objektivom ili kamerom, dobiti gotovo savršen prikaz vlastitog stvaralaštva iz pera Antonina Artauda, čija mi je mladenačka figura mjesecima prolazila kroz prste dok sam, kadar po kadar, rekonstruirao *La Passion de Jeanne d'Arc* Carla Theodora Dreyera. U 68 od 1140 kadrova Antonin bijaše Jean

Massieu — sudski izvršitelj, što znači — sprovodnik do lomače, a zapravo Ivanin ispovjednik i prijatelj. Evo dijelova Artaudova izvornog teksta o Van Goghu, moje druge (zrcalne) biografije. Filmske, dakako.

Mislim da je Gauguin držao da umjetnik mora tragati za simbolom, mitom, uvećavati stvari sve do mita, a Van Gogh, naprotiv, da mit treba znati isključiti iz života, jer je realnost strašno nadmoćna nad svakom bajkom, svakom božanskošću, svakom nadrealnošću. Samo treba imati dara za interpretaciju.

Na Van Goghovim slikama nema utvara, nema vizija, nema halucinacija. Vrela istina sunca u dva sata poslijepodne. Bez košmara i bez privida. Ali prenatalna patnja je tu.

Ne, na Van Goghovim slikama doista nema utvara, nema subjekta pa čak ni objekta... Možda jedino čelična sjenka moteta, nešto poput lajtmotiva iz neke neizrecive drevne glazbe. To je priroda, gola i čista, takva kakva se ukaže onda kad joj se znamo dovoljno primaknuti.

Slikar, ništa do slikar, Van Gogh je upotrebljavao sredstva čistog slikarstva i nije ih prekoračivao. Naime, da bi slikao, on nije išao dalje od sredstava koje nudi slikarstvo:

Olujno nebo,
kao kreda bijela dolina,
platna i tube, kistovi, štafelaj...

Za to mu je trebalo jedan dan, tek toliko da se odluči ne prekoračiti motiv, ali kad smo vidjeli Van Gogha ne možemo više vjerovati da postoji išta neprekoračivije od motiva.

Najviše od svih slikara on bijaše slikar, jedini koji nije htio prekoračivati slikarstvo kao dosljedno sredstvo za svoje djelo, i dosljedan okvir za svoja sredstva, a s druge strane jedini, apsolutno jedini, koji ga je apsolutno prekoračio (taj nepokretan čin prikazivanja prirode) da bi neka vrložna sila, iščupana iz samog srca, šiknula u tom ekskluzivnom prikazu.

Van Gogh se u svom slikanju odrekao pričanja priča dovodeći pred nas, na platno, čistu zagonetku izmučenog svijeta, krajolika posvuda sasječenog, obrađenog i sprešanog njegovim pijanim kistom... Njegovi krajolici su stari grijesi, koji još nisu vraćeni u svoje iskonske apokalipse, ali će sigurno biti.

Ustvari, najviše me zapanjuje kod Van Gogha da je (ne idući dalje od onoga što se naziva slikarstvom i što jest slikarstvo, ne izlazeći iz kista, iz kadriranja, da bi pribjegao anegdoti, drami, zamišljenoj radnji) uspio tako oživjeti prirodu i predmete, da nijedna pripovijest Edgara Allana Poea, Hermana Melvillea, Gerarda de Nervalia ili Hoffmanna, nije rječitija od njegovih skromnih platna, koja su uz to, gotovo sva, osrednje veličine.

IVAN MARTINAC
VAN

P. S.

Na kraju, iako s golemom nelagodnom, prepisujem i ovo: »Izložba Van Goghovih slika uvijek je povijesni datum, ne datum u povijesti naslikanih stvari, nego naprosto datum u stvarnoj povijesti«.

Naravno, Antonin Artaud je mogao reći o Van Goghu ono što ja ne mogu, tj. ne smijem, o sebi. Ali da me pitaju za drugog čovjeka, autora istovjetnih filmova, rekao bih.

30. VII. 2003.

* (Oba STILA su dijelovi nedovršene knjige *Čišćenje hrama*)